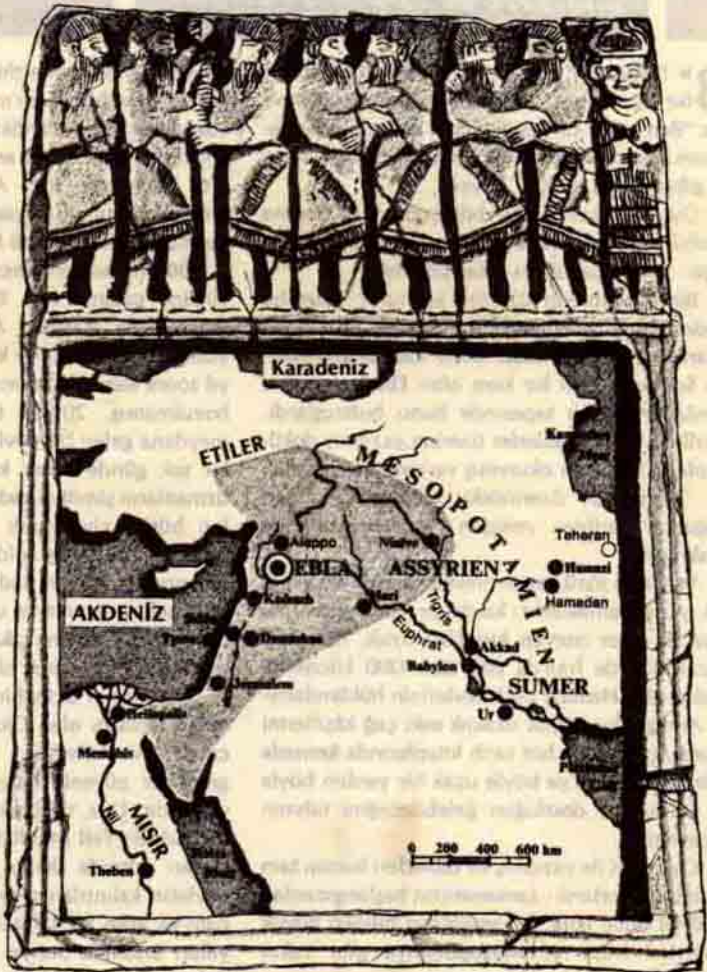

SÜMER'LERLE ETİ'LER ARASINDA BİR SÜPER DEVLET

Rainer GOHR

Kuzey Suriye'de İtalyan arkeologları unutulmuş bir süper devletin, Ebla'nın, 4500 yıllık devlet arşivini bulmayı başardılar.

**Tüccar Devlet Ebla
(gölgeli parça)
bir zamanlar Mısır
ve Mezopotamya
kadar kudretli idi.
Haritanın
üzerindeki
Rölyef Eblalılara
ait kutsal bir
çömlekten
alınmıştır.**

20.000 kadar kil tabletleri ve parçalarını Romalı Arkeolog Paolo Matthiae toprak altından çıkarmayı başardı, üzerinde çivi yazısı bulunan tabletlerin 1/3'ü şimdiki kadar tercüme edilmiştir.

Bir hükümdar ötekine 80 sayfa uzunluğunda bir "mektupta" dostluğundan söz ediyor ve ona "Ben senin kardeşinim, sen de benim kardeşimsin. Şimdiye kadar biz de birbirimize kardeşler gibi yardım ettik..." diyor.

Oysa bunları yazan hükümdar asıl soruna gelebilmek için yalnız iki satıra ihtiyaç göstermişti: "Bana çabuk iyi asker gönder!"

Bir kil tabletin üzerine kazınmış olan bu yardım isteği 4500 yıllık bir devlet arşivinden çıkarılmıştı. İki yıl kadar önce İtalyan arkeologları Suriye'de eski bir kent olan Ebla'nın taş ve kumla örtülü bir tepesinde bunu bulmuşlardı. Pişirilmiş kilden tabletler üzerine yazılmış dokümanların bir kısmı okunmuş ve tercüme edilmiştir. Tabletlerin üzerindeki bilgiler tarihçileri Doğunun tarihini yeniden yazmak zorunda bırakmıştır.

Yukarıda sözü geçen mektup bunun nedenini çok iyi açıklamaktadır: kardeşçe rica mektubunu yazarak asker isteyen kişi Ebla Kralı, mektubu alacak kişi de İran'da Ebla'dan 1200 kilometre uzakta olan Hamazi kent devletinin hükümdarıydı. Aradaki bu büyük uzaklık eski çağ kâşiflerini şaşırttı, çünkü hiç biri tarih kitaplarında kenarda kalmış olan Ebla'ya böyle uzak bir yerden böyle bir yardım ve dostluğun gelebileceğini tahmin etmemişti.

Oysa çivi ile yazılmış kil tabletleri bunun tam tersini yazıyorlardı: zamanımızın başlangıcından 3000 yıl önce Ebla, o zamanların bilinen büyük devletleri Mısır ve Mezopotamya gibi yakın doğuda önemli bir rol oynamıştı.

Ebla'nın kalıntılarının aranmasına 1964 yılında başlandı. Neredeyse on yıl süreyle İtalyan

arkeologu Paolo Matthiae altı kişilik iş arkadaşlarıyla beraber Şam'ın 250 kilometre kadar kuzeyinde "Tel Mardikh" höyüğünde Suriyenin geçmişiyle ilgili izleri aramağa başlamıştı. Başarı orta derecede idi: Araştırmacılar heykeller, möble kalıntıları, kil parçaları ve ziynet eşyaları buldular, fakat önemli bir buluş yapamadılar.

Bütün bunlar ancak 1970 yılında dünya yüzüne çıkarılabildi. Eski bir sarayın örenleri (harabeleri) arasında Matthiae çivi yazısı ile yazılmış (kazınmış) 42 kil tabletine rastgeldi. Bir yıl sonra Romalı Üniversite Profesörü içinde hiç bozulmamış, 20.000 tablet ve parçalarından meydana gelen bir devlet arşivi buldu. Matthiae bir tek günde saray kalıntıları içinden, başka uzmanların şimdiye kadar üçbinyıldanberi bildikleri bütün çivi yazılı metinlerin 4 kez daha fazlasını çıkarmış oldu. İtalyan, diplomatik yazışmaları, devlet andlaşmaları, alınan borçların listeleri, ticaret ve ulaşım anlaşmalarını öyle bir ölçüde meydana çıkardı ki, bunların metinlerinin, çevirileri uzun yıllar alacaktır.

Tabletlerin üçte birini bu arada, eski doğu dilleri uzmanı olan Giovanni Pettinato İtalyancaya çevirebilmiştir. Araştırmacının bulduğu gerçekler güvenle hareket edebilmek için ona yeterlidir: Düz, yaklaşık olarak, 56 hektar büyüklüğündeki "Tell Mardikhe" höyüğünde zamanın tozları altında kalıp unutulmuş bir büyük devletin kalıntıları meydana çıkarılmıştır. Pettinato'ya göre kil tabletleri M.Ö. 2500 ile 2200 yılları arasında Suriye yaylasında yaklaşık 100 koloni ve bunların ortasında o zaman doğunun en zengin ve büyük ticaret merkezi olarak Ebla'nın bulunduğu bir devletin hüküm sürdüğü

anlaşmıştır. Ebla'nın etkisi bugünkü Türkiye'den Kızıl Denize ve doğuda Mezopotamya sınırlarına kadar uzanmaktaydı.

Mısır ve Mezopotamya'dan farklı olarak Ebla hiç bir zaman kesin sınırları olan bir devlet değildi. Onun kudreti vatandaşlarının becerilerine ve başka şehirlerin ticaret ve devlet anlaşmalarıyla kendisine olan bağlılığına dayanıyordu. Ebla devleti Prof. Pettinato'nun anlattıklarına göre, 13 - 17 inci yüzyıllarda Kuzey Avrupa'daki Hansa şehirlerinin birbiriyle olan bağlantısına benzemektedir. M.Ö. 2500 yıllarında en aşağı 500 kent düzenli olarak her türlü mal ve mata değiş tokuşu yapmaktaydı.

160.000 kişilik bir nüfusa sahip olan Ebla, en büyük kazancını, Mısır, Mezopotamya ve İnanla yaptığı ticaretten sağlıyordu. Kentte sıkıca "örgütlenmiş devlet ticaret büroları" burasının kuvvetini ellerinde tutuyordu. Onlar Ebla'nın güvenilir ve sözünü dakikası dakikasına tutan bir ticaret ortağı olarak kazandığı ünün esasını oluşturuyorlardı. Devletin denetleme memurları malların kalitesini kontrol ederler ve teslim tarihlerinin tam tutulmasını sağlardı. Kralın bir haberleşme servisi Ebla'daki tüccarlara bütün doğu pazarlarına ait en son haberleri iletirdi. Bu gibi görevleri yapabilmek için devletin denetimi altında bulunan birçok "genel müdürlükler" ve haberleşme büroları zamanına göre 11.000 memur çalıştırıldı.

Tipki devletin ticareti elinde tuttuğu modern ülkelerde olduğu gibi Krallık büroları en önemli malların alış verişinde bir tekele sahiptiler: kıymetli metaller, dokuma sanayii ve seramik ile ilgili mallar ve odun. Odun (kereste) ormanı kalmayan Mezopotamya'ya büyük kazançlarla satılabildiğinden, insanlık Eblalıların bu kazanç hirsına uygarlığın ilk büyük ekolojik felâketine borçludur. Kuzey Suriye'nin geniş orman rezervleri sonuna kadar bitirildi ve ne çare ki onlar bir daha da büyüyemedi. Ağaçların tamamıyla kesilmesi zeminde bataklıklar meydana getirdi, yamaçlar ekilemez oldu. Bir vakitler bitek olan o nehir vadileri ıssızlaştı, çünkü ormanlar su rezervarı ve iklim regülatörü görevlerini yapamaz oldular.

Kral ailesinin iktisadi büyük bir kudreti olmasına rağmen, politik etkisi — Mezopotamya ve Mısırdakinin tersine— sınırlıydı. Kil plaketteki metinler Kralın, yaşlılardan oluşan bir kurul tarafından denetlendiğini pek güzel açıklamaktadır, bu kurul şehrin zengin ailelerinin üyelerinden bir araya geliyordu.

Ticaret merkezi Venedik'in sonradan yaptığı gibi Eblalı tüccarlar da binlerce yıl önce

anlaşmazlıklarını silâh kuvvetiyle çözmeği yeğlemişlerdi, fakat askerler çok paraya mal olduğundan Ebla kendi özel silahlı kuvvetlerini tutmağa yanaşmamıştı. Buna rağmen karşı tarafa anlaşmalarını özellikle hatırlatmak gerekince, Ebla Hükümdarı dost şehirlerden yardım isterdi. Böylece paralı askerlerden bir ordu meydana gelir ve ceza işlemi bittikten sonra bu ordu tekrar ülkesine gönderilirdi.

Bu hatırlatmanın giderleri ise tabii yenilen taraf tarafından taşınırdı. Ebla ile rekabet eden Orta Fırat boyundaki Mari adında bir ticaret merkezi, Pettinato'nun çevirdiği askeri bir metinden açıkça anlaşıldığına göre, sonunda 400 kilo altın ve 11.000 kilo gümüş ödemek zorunda kalmıştı.

Kilden vazolar, heykeller ve möble kalıntıları, aynı zamanda devlet arşivinin sayısız edebî metinleri Ebla halkının gerçekten yaşamadığını bildiklerini kanıtlamaktadır. Onlar güzel sanatları geliştirmişler, güzel çok renkli giysiler giymişler ve evlerini kıymetli mobilyalarla döşemişlerdi. Kadınlarının halis kıymetli taşlardan ziynet eşyaları vardı. Ebla'nın en pahalı ürünlerinden biri de içlerinden altın ipliklerin geçtiği Damask (Şam) kumaşlarıydı. Suriyenin başkenti Şam (Damask) Prof. Pettinato'ya göre, Ebla'nın bu kumaş özelliğine hâlâ adını borçludur.

Ebla'nın düşünce bakımından zengin ve akıllı halkı, kuşkusuz, bugünkü Suriyelilerin atalarıdır. Amerikan arkeologu ve İncil (Bibel) araştırmacısı David Noel Friedmann'a göre İsrail soyunun ilk ataları da Ebla'dan gelmişlerdir. Friedmann bu tezini, içlerinde, İbrahim, İsmail, Mikâil gibi adların birbirini izlediği Ebla metinlerinden çıkarmaktadır, bilindiği gibi bu adlar Yahudilerin dinsel tarihinde önemli bir rol oynarlar. Pettinato ise bu tezi tamamiyle anlamsız bulur, ona göre yalnız ad benzerliğinden ulusların tarihini ve göç hareketlerini izlemek doğru değildir. İtalyan Profesörün özellikle öfkelenmesinin bir nedeni de, Friedmann'ın bu düşüncelerini bir kitap içinde daha geniş bir halk kitlesine mal etmesini istemesinden ileri gelmektedir. Eğer kitap bir de "bestseller" (haftanın en çok okunan kitabı) listesine girerse, o zaman kendisinin ve yardımcılarının Suriye ile olan iyi ilişkilerinin bozulmasından bile korkular, çünkü onlardan ilerideki kazıları için izin almaları aralarındaki iyi münasebetlerin devamına bağlıdır. Bu korkularının sebebi: Baş düşmanları İsrail'e yer iddialarında tarihsel yeni kanıtlar vermiş olmalarıdır.